

Methodiek Schoolverlatersinformatiesysteem 2003

ROA-W-2004/3

Timo Huijgen

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt

Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde
Universiteit Maastricht

Maastricht, september 2004

ISBN-90-5321-399-6
Sec04.095

Inhoud

	Bladzijde
Voorwoord	i
1 Inleiding	1
2 Schoolverlatersonderzoeken	1
3 Vragenlijsten	2
4 Dataverwerking en weging	3
5 Dekkingsgraad en respons	7
6 Opzet dataverzameling meetjaar 2004	15
7 Besluit	15
Bijlage A: Kernvragenlijst	17
Bijlage B: Schema schoolverlatersonderzoeken	19

Voorwoord

Dit werkdocument gaat in op de methodiek die in het uitvoeringsjaar 2003 gehanteerd wordt binnen de schoolverlatersonderzoeken zoals die door het ROA worden uitgevoerd. Het betreft de enquêtes *Registratie van Uitstroom en Bestemming van Schoolverlaters (RUBS)*, *HBO-Monitor* en *WO-Monitor*. Deze enquêtes zijn sinds 1996 in vergaande mate geïntegreerd in het *Schoolverlatersinformatiesysteem (SIS)*, waardoor een vergelijkbaar systeem ontstaan is met gegevens over schoolverlaters uit vrijwel het gehele secundair en tertiair onderwijs. In het kader van het onderzoek binnen dit informatiesysteem is onder andere het rapport en de statistische bijlage van *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2003* gepubliceerd. Daarnaast zijn er nog specifieke rapportages, te weten een rapport over de arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het HBO en een rapport over de arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het kunstonderwijs.

SIS 2003 is financieel mogelijk gemaakt door de Ministeries van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Sociale Zaken en Werkgelegenheid en Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, het Expertisecentrum voor Loopbaanvraagstukken LDC, de HBO-raad, de VSNU en de deelnemende onderwijsinstellingen. Bij de uitvoering van het onderzoek is samengewerkt met DESAN Research Solutions te Amsterdam en STOAS Onderzoek te Wageningen. Binnen het ROA is de projectleiding van SIS in handen van dr. R. van der Velden en dr. M. Wolbers. Dit werkdocument is samengesteld door drs. T. Huijgen. Verder hebben aan SIS 2003 meegewerkt: dr. J. Allen, P. van der Kolk, drs. G. Ramaekers en E. Soudant (allen werkzaam bij ROA), alsmede drs. M. van Alphen, drs. W. Benjamins, drs. M. Bodegom en drs. H. van Dongen (allen werkzaam bij DESAN Research Solutions).

1 Inleiding

Door het ROA worden jaarlijks drie grootschalige schoolverlatersonderzoeken uitgevoerd. In de eerste plaats betreft dit een onderzoek onder de schoolverlaters van het algemeen voortgezet onderwijs (MAVO¹, HAVO en VWO), het voorbereidend beroepsonderwijs (VBO)², de beroepsopleidende leerweg (BOL) en de beroepsbegeleidende leerweg (BBL) van het secundair beroepsonderwijs aan de hand van de enquête *Registratie van Uitstroom en Bestemming van Schoolverlaters (RUBS)*. In de tweede plaats is dit een onderzoek onder de afgestudeerden van het Hoger Beroepsonderwijs (HBO) via de *HBO-Monitor*. In de derde plaats wordt onderzoek verricht onder de afgestudeerden van de universiteiten (*WO-Monitor*). Samen vormen deze schoolverlaters-onderzoeken de basis voor een aantal landelijke publicaties, zoals het rapport en de statistische bijlage *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2003* en de rapporten *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs; HBO-Monitor 2003*, *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het Kunstonderwijs; Kunsten-Monitor 2003*, en het tweejaarlijkse rapport naar aanleiding van de WO-Monitor.

Dit werkdocument vormt een methodologische verantwoording op de reeds verschenen en nog te verschijnen rapporten. Er zal met name worden ingegaan op de gehanteerde methodiek, de respons en de ingevoerde vernieuwing van de vragenlijsten. De opzet van dit werkdocument is als volgt. Allereerst wordt in paragraaf 2 een uiteenzetting gegeven over het doel en de opzet van de schoolverlatersonderzoeken. In paragraaf 3 wordt ingegaan op de vragenlijsten. In paragraaf 4 wordt ingegaan op de dataverwerking en de weging van de gegevens. Vervolgens wordt in paragraaf 5 een overzicht gegeven van de dekkingsgraad en de respons. Paragraaf 6 gaat nader in op de voorgenomen wijzigingen met betrekking tot de dataverzameling voor het uitvoeringsjaar 2004. Ten slotte worden in paragraaf 7 de belangrijkste conclusies van dit werkdocument kort samengevat.

2 Schoolverlatersonderzoeken

Doel

De schoolverlatersenquête van het ROA zijn gericht op het monitoren en analyseren van de bestemming van gediplomeerde schoolverlaters in het vervolgonderwijs en op de arbeidsmarkt. Daarbij kunnen twee componenten worden onderscheiden: een toepassingscomponent en een onderzoekscomponent. De toepassingscomponent richt zich op de zorg van individuele onderwijsinstellingen voor de onderwijskwaliteit en de afstemming van het onderwijs op de behoeften van de arbeidsmarkt. Daarvoor worden vertrouwelijke instellingsrapportages opgesteld waarin de onderwijsinstellingen informatie krijgen over hun eigen afgestudeerden, waar relevant afgezet tegen het landelijke beeld. Hiermee kunnen management, studierichtingsleiders en decanaat een indruk krijgen van het externe rendement van hun opleidingen.

-
1. Het MAVO vormt thans de theoretische leerweg in het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (VMBO).
 2. Inclusief het individueel voorbereidend beroepsonderwijs (IVBO).

De onderzoekscomponent van het schoolverlatersonderzoek heeft als doel het analyseren van het doorstroompatroon van schoolverlaters naar vervolgonderwijs en het transitieproces van school naar werk. De resultaten hiervan worden onder meer gepubliceerd via openbare rapportages. Hierin ligt het accent op (ontwikkelingen in) het intredeproces van schoolverlaters, de kansen op het vinden van werk, de kwaliteit van het werk en het keuzegedrag van schoolverlaters ten aanzien van mogelijke vervolgopleidingen en de kwaliteit van de aansluiting die daarbij wordt ondervonden.

Opzet

Zoals is aangegeven vormt een drietal schoolverlatersonderzoeken (RUBS, HBO-Monitor en WO-Monitor) de basis van het *SchoolverlatersInformatieSysteem* (SIS). Voor al deze schoolverlatersonderzoeken geldt dat onderwijsinstellingen zelf aangeven of zij met (een deel van) hun schoolverlaters of afgestudeerden willen deelnemen. De RUBS-enquête wordt bij de scholen aangeboden onder verantwoordelijkheid van het ROA. De HBO-Monitor wordt bij de hogescholen aangeboden onder auspiciën van de HBO-raad. De WO-Monitor vindt in VSNU-verband plaats. Het ROA draagt zorg voor de uitvoering van de WO-Monitor voor tien universiteiten en heeft daarnaast de landelijke coördinatie. De Rijksuniversiteit Groningen, de Radboud Universiteit Nijmegen en de Universiteit Twente voeren de enquête zelf uit. Ook de gegevens van deze 'lokale' uitvoerders zijn opgenomen in SIS. Binnen het agrarisch onderwijs worden de resultaten van de onderzoeken aangeboden door STOAS Onderzoek te Wageningen.

Door bovengenoemde werkwijze is er niet per se sprake van een aselechte steekproef. Met name bij de RUBS-enquête is de dekkinggraad niet altijd even hoog (zie paragraaf 5). Mochten er 'witte vlekken' in de deelname aan RUBS ontstaan – zowel naar opleidingsrichting als regio – dan wordt hier een aanvullende steekproef getrokken. In 2003 was dit het geval voor BOL en BBL opleidingen uit de regio Zuid.

3 Vragenlijsten

Sinds het uitvoeringsjaar 1996 wordt het schoolverlatersonderzoek van het ROA uitgevoerd volgens een geïntegreerd model, waarbij één meetmoment en één kernvragenlijst wordt onderscheiden. In de periode september-december 2003 zijn ongeveer 97.000 schoolverlaters en afgestudeerden van het school-/studiejaar 2001/2002 benaderd met een schriftelijke vragenlijst. Dezelfde vragenlijst wordt voor een groot aantal opleidingen ook via internet beschikbaar gesteld, zodat de schoolverlaters kunnen kiezen op welke manier ze de vragenlijst willen invullen. Wanneer schoolverlaters na ruim een maand de vragenlijst nog niet hebben ingevuld, wordt een rappel verstuurd.

Hoewel de vragenlijsten in de kern gelijk zijn is er enige variatie aan vragen tussen de verschillende vragenlijsten. Hiermee wordt recht gedaan aan de verschillen die er tussen de diverse onderwijsniveaus of -sectoren bestaan. Binnen RUBS zijn aparte lijsten gebruikt voor de schoolverlaters van het VBO, MAVO/HAVO/VWO, BOL en BBL. Bovendien zijn voor het agrarisch onderwijs op zowel VBO- als BOL en BBL niveau specifieke vragenlijsten gebruikt. Binnen

de HBO-Monitor is een eveneens een aparte vragenlijst opgesteld voor de afgestudeerden van het landbouwonderwijs. Daarnaast is onder de naam Kunsten-Monitor een specifieke vragenlijst opgesteld voor afgestudeerden van de HBO sector Taal en Cultuur. In het kader van de WO-Monitor zijn er, naast de standaard WO-vragenlijst, aparte vragenlijsten opgesteld voor het agrarisch onderwijs (afgestudeerden van de Wageningen Universiteit).

Om een hogere respons te bereiken, is onder HBO-afgestudeerden van het kunstonderwijs die de schriftelijke vragenlijst niet hebben teruggestuurd (een deel van) de vragenlijst alsnog telefonisch afgenomen.

De vragenlijsten bestaan in de kern uit drie hoofdonderwerpen: algemeen (geslacht, leeftijd e.d.), onderwijsloopbaan en arbeidsmarktintrede.³ Binnen de vragenlijsten voor het HAVO/VWO en het VBO/MAVO ligt de nadruk op de doorstroom naar het vervolgonderwijs en de redenen van eventuele voortijdige uitval. Er wordt slechts in beperkte mate aandacht besteed aan de arbeidsmarktintrede van deze groep schoolverlaters. In de overige vragenlijsten ligt de nadruk juist op het transitieproces van school naar werk en wordt minder vergaand gevraagd over de doorstroom naar vervolgonderwijs.

4 Dataverwerking en weging

Het versturen van alle vragenlijsten, het beschikbaar stellen van de vragenlijsten op internet, het verzorgen van de rappels en de verwerking van de binnengekomen vragenlijsten wordt uitgevoerd door DESAN Research Solutions te Amsterdam. Bij de verwerking worden de vragenlijsten direct ingevoerd door de respondent (bij de internetlijsten) of gescand (bij de schriftelijke lijsten), de open vragen gecodeerd (vervolgopleiding, beroep, bedrijfssector) en de eerste bestandscontroles en correcties uitgevoerd. Het ROA voert daarna een datacleaning uit op verwijzingsstructuur en op onderlinge consistenties. Vervolgens worden nieuwe, samengestelde variabelen aangemaakt en wordt het bestand gewogen, zodat op basis van de gegevens landelijk representatieve uitspraken kunnen worden gedaan.⁴

Dataverwerking

De vragenlijsten bevatten voor het merendeel gesloten antwoordcategorieën, waarbij de respondenten kunnen kiezen uit een aantal voorgelegde mogelijkheden. In een beperkt aantal gevallen dienen de schoolverlaters zelf een numerieke waarde in te vullen, bijvoorbeeld bij leeftijd, inkomen en aantal gewerkte uren. Bij enkele andere vragen wordt gebruik gemaakt van een volledig open vraagstelling, waarbij de schoolverlaters zelf het antwoord op de vraag moeten omschrijven. Dit is met name het geval bij vragen over:

- soort opleiding (voor- of vervolgopleiding);
- beroep;
- bedrijfssector;

3. Zie bijlage A voor een overzicht van het kerndeel van de vragenlijst.

4. Zie bijlage B voor een schematisch overzicht van het jaarlijkse schoolverlatersonderzoek.

- gemeente (woon- of werkgemeente).

Bij deze vragen worden de alfanumerieke antwoorden van de respondenten gecodeerd volgens vooraf opgestelde classificaties. Voor de opleidingsvragen wordt daarbij gebruik gemaakt van een speciaal voor dit doel door het ROA opgestelde opleidingsclassificatie, waarin alle in Nederland voorkomende (reguliere) opleidingen zijn opgenomen.⁵ Beroep en bedrijfssector worden gecodeerd volgens de *Standaard Beroepen Classificatie 1992 (SBC '92)* en de *Standaard Bedrijfsindeling 1993 (SBI '93)* van het CBS. Overigens zijn beide classificaties, waar relevant, door het toevoegen van een extra digitaal verder verbijzonderd. Gemeenten worden gecodeerd volgens de gemeentecodes die door het CBS in het meest recente *Plaatsnamenregister* worden gehanteerd.

Na de fase van data-entry worden de aldus verkregen ruwe gegevens door DESAN onderworpen aan een eerste kwaliteitscontrole. DESAN stelt het onderzoeksbestand samen en controleert op cruciale variabelen zoals uniek casenummer, schoolnummer, opleiding, respons, voltijd/deeltijd/duale opleiding en diplomabezit. Deze variabelen worden onderling en met de variabele 'vragenlijst' op elkaar afgestemd. Bijvoorbeeld: komt een bepaalde (vol- of deeltijd) opleiding voor op een school, is voor een opleiding de juiste vragenlijst gehanteerd, is de vragenlijst grotendeels (met valide waarden) ingevuld, zijn de afgestudeerden ook gediplomeerd e.d. Na deze eerste controle geeft DESAN het onderzoeksbestand aan het ROA, waar vervolgens de volgende controles en correcties uitgevoerd worden:

1. Controle op variabelen met "anders-categorie": hierin wordt bekeken of er bij de vragen met een antwoordcategorie "anders, namelijk..." bepaalde overeenkomstige antwoorden kunnen worden onderscheiden zodat vervolgens eventuele nieuwe antwoordcategorieën worden aangemaakt of dat de "anders-categorie" gehercodeerd kan worden naar een al bestaande antwoordcategorie (dit laatste is vaak het geval bij de vraag over de maatschappelijke positie van de respondent).
2. Doorvoeren van de verwijzingsstructuur: zijn er na een verwijzingsvraag 3 of meer vervolgvragen ingevuld dan wordt, indien nodig, het antwoord op de verwijzingsvraag aangepast zodat de verwijzing opgevolgd wordt. Indien de vragenlijst minder dan 3 vervolgvragen na de verwijzingsvraag heeft, dan geldt dat alle vervolgvragen een geldig antwoord moeten hebben voordat een eventuele correctie op de desbetreffende verwijzingsvraag plaatsvindt. Zodoende garandeert de verwijzingsvraag altijd een juist aantal cases op de vervolgvragen. Verder wordt er een aparte code toegepast op vragen die wel beantwoord hadden moeten worden, maar die de respondent niet heeft ingevuld (zogenaamde 'user-missing'). Vragen die de respondent door een eventuele verwijzing niet hoeft in te vullen blijven leeg (d.w.z op 'system-missing' staan).

5. Daarbij is een rechtstreekse koppeling mogelijk met de *Standaard Onderwijs Indeling (SOI)* van het CBS.

3. Afronding cleaning: tot slot van de cleaning worden de cases die niet bruikbaar zijn uit het bestand verwijderd. Dit zijn onder andere de cases waarvan de afstudeerperiode niet correct is of cases waarvan meerdere cruciale basisvariabelen ontbreken.

Na de cleaning wordt het onderzoeksbestand uitgebreid met een aantal nieuwe samengestelde variabelen. Dit zijn variabelen die specifiek zijn gedefinieerd en/of op meerdere variabelen zijn gebaseerd (bijvoorbeeld de variabele 'beroepsbevolking').

Weging

De deelname van de scholen aan de schoolverlatersonderzoeken geschiedt zoals gezegd op vrijwillige basis. Hierdoor ontstaat er in de regel een ongelijke spreiding naar opleiding en regio. Ook naar andere kenmerken van de populatie kan er een niet-representatieve verdeling ontstaan. Zo is de respons bij vrouwen in het algemeen hoger dan bij mannen, waardoor vrouwen oververtegenwoordigd zijn in het onderzoeksbestand. Dergelijke omstandigheden leiden ertoe dat het onderzoeksbestand geen landelijke weergave is van de doelgroep. Om toch betrouwbare landelijke gegevens te kunnen presenteren, wordt een weging uitgevoerd op het bestand zoals dat na de dataverwerking is verkregen. Daarbij wordt een zodanige weging uitgevoerd dat de aantallen uiteindelijk corresponderen met de aantallen in de populatie.

Voor de weging wordt gebruik gemaakt van populatiegegevens die beschikbaar zijn op basis van de *Integrale Leerlingtelling (ILT)* (voor wat betreft het AVO, (I)VBO, BOL en BBL) en het *Centraal Register Instellingen Hoger Onderwijs (CRIHO)* (betreffende het HBO). Beide databestanden worden beheerd door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. De populatiegegevens van HBO Taal en Cultuur zijn echter niet gebaseerd op de CRIHO-data. Deze bleek niet volledig betrouwbaar voor deze sector. Als populatie is daarom het totale aantal uitgezette vragenlijsten per kunstopleiding gebruikt. Dit is mogelijk omdat van de opleidingen die in de steekproef zitten iedereen benaderd wordt. Ten aanzien van de schoolverlaters van de landbouwopleidingen wordt gebruik gemaakt van overeenkomstige gegevens beschikbaar gesteld door STOAS Wageningen. Voor wat betreft de WO-opleidingen ten slotte wordt geen weging, maar alleen een ophoging toegepast. De reden hiervoor is dat iedere afgestudeerde van het WO wordt benaderd en er dus geen sprake is van een steekproef.

De ILT 2001/2002 heeft per instelling en per opleiding gegevens beschikbaar over het aantal leerlingen per leerjaar en geslacht. Het CRIHO bevat per instelling en opleiding gegevens over het aantal diploma's, waarbij eveneens een onderverdeling naar geslacht is gemaakt. Er wordt op het niveau van opleiding x regio x geslacht een weegfactor bepaald die de verhouding aangeeft tussen het populatie-aantal en het aantal respondenten in het onderzoeksbestand. Bij de weging van HBO-opleidingen wordt bovendien een onderscheid gemaakt tussen voltijd-, deeltijd-, en duale opleidingen. Voor een aantal opleidingen heeft voorafgaand aan de weging een clustering plaatsgevonden. Op dit hogere clusterniveau wordt vervolgens de weging uitgevoerd. Gewogen wordt op het niveau van opleiding x voltijd/deeltijd/duaal (alleen HBO) x regio x geslacht. Indien de resulterende weegfactor groter is dan 3 maal de gemiddelde weegfactor en als bovendien de steekproef kleiner is dan 50, dan wordt het kenmerk geslacht en indien noodzakelijk ook het kenmerk regio buiten beschouwing gelaten. In dat geval wordt

gewogen op het niveau van opleiding x voltijd/deeltijd/duaal (alleen HBO) x regio, respectievelijk opleiding x voltijd/deeltijd/duaal (alleen HBO). Tabel 4.1 geeft een overzicht van de aantallen schoolverlaters per opleidingssector vóór en ná de weging. Bij het HBO is daarbij een onderscheid gemaakt naar voltijd en deeltijd. Vanwege de (nog) lage aantallen zijn de HBO duale sectoren niet in de tabel opgenomen.

Tabel 4.1

Aantallen schoolverlaters per opleidingssector zowel voor weging als na weging

Opleidingssector	Ongewogen aantal	Gewogen aantal
AVO	5.336	97.500
MAVO	1.285	42.300
HAVO	2.090	31.900
VWO	1.961	23.400
VBO	1.181	40.100
IVBO	192	5.500
landbouw	299	4.000
techniek	361	13.300
economie	160	7.500
gezondheidszorg	169	9.900
BOL niveau 1/2	474	12.500
landbouw	92	400
techniek	73	1.600
economie	238	7.300
gezondheidszorg	71	3.300
BOL niveau 3/4	3.068	39.100
landbouw	1.011	3.600
techniek	753	8.500
economie	712	14.800
gezondheidszorg	352	5.400
gedrag en maatschappij	240	6.800
BBL niveau 1/2	830	19.700
landbouw	429	1.900
techniek	179	9.600
economie	100	3.800
gezondheidszorg	122	4.400
BBL niveau 3/4	788	19.000
landbouw	313	1.100
techniek	88	4.700
economie	145	5.000
gezondheidszorg	215	7.100
gedrag en maatschappij	27	1.100

Tabel 4.1 (vervolg)

Aantallen schoolverlaters per opleidingssector zowel voor weging als na weging

Opleidingssector	Ongewogen aantal	Gewogen aantal
HBO voltijd	12.180	43.000
landbouw	638	1.700
onderwijs	1.606	6.800
techniek	2.444	8.900
economie	3.531	13.500
gezondheidszorg	1.308	4.000
gedrag en maatschappij	1.723	5.700
taal en cultuur	930	2.500
HBO deeltijd	2.217	11.200
landbouw	21	100
onderwijs	462	4.300
techniek	185	700
economie	321	1.500
gezondheidszorg	393	1.600
gedrag en maatschappij	723	2.900
taal en cultuur	112	200
WO	8.288	21.000
landbouw	315	800
techniek	1.204	3.100
economie	1.359	3.500
gezondheidszorg	957	2.400
gedrag en maatschappij	1.847	4.700
taal en cultuur	928	2.400
recht en openbare orde	945	2.400
natuurwetenschappen	696	1.800

5 Dekkingsgraad en respons

De schoolverlaters die uiteindelijk in het onderzoeksbestand zijn opgenomen, vormen slechts een gedeelte van de gehele onderzoekspopulatie. Enerzijds worden niet alle personen uit de doelgroep benaderd en anderzijds reageert niet iedereen die wél is benaderd. De dekkingsgraad geeft een beeld van de omvang van het gedeelte van de populatie dat benaderd is. Het responspercentage geeft vervolgens aan welk deel van degenen die benaderd zijn daadwerkelijk heeft gereageerd.

Dekkingsgraad

Tabel 5.1 laat voor 2003 zien hoe groot de dekkingsgraad per onderwijssoort is. Uit de tabel blijkt dat er tussen de onderwijssoorten een groot verschil in dekkingsgraad bestaat. De dekkingsgraad bij zowel het AVO als het (I)VBO is relatief laag (respectievelijk 11% en 8%). Voor het AVO betekent dit een stijging, voor het (I)VBO een lichte daling vergelijking met 2002.

De stijging van de dekkingsgraad bij het AVO wordt voornamelijk veroorzaakt door de (vooralsnog) éénmalige deelname van de AVO instellingen uit de volledige regio Rotterdam. Met uitzondering van BOL niveau 3/4 geldt voor BOL en BBL dat de dekkingsgraden iets gedaald zijn ten opzichte van het jaar ervoor. Deze daling was vooral binnen de BBL sectoren redelijk groot (gemiddeld 7%). Bij het HBO is daarentegen weer sprake van een zeer hoge deelname. De dekkingsgraden variëren binnen de HBO sectoren van 60% (onderwijs) tot 91% (landbouw). De cijfers van de sector HBO Taal en Cultuur kunnen niet worden weergegeven, omdat de populatiegegevens gelijk zijn aan het aantal uitgezette vragenlijsten (zie paragraaf 4). Bij het WO zijn de cijfers niet weergegeven omdat alle afgestudeerden van de door de overheid bekostigde instellingen worden benaderd.

Tabel 5.1
Dekkingsgraad per onderwijssoort

Onderwijssoort	Benaderd aantal	Dekking %
AVO	10.324	11
MAVO	2.495	6
HAVO	4.319	14
VWO	3.510	15
<i>VBO</i>	3.343	8
IVBO	455	8
landbouw	551	14
techniek	787	6
economie	330	4
gezondheidszorg	321	3
<i>BOL niveau 1/2</i>	1.849	15
landbouw	242	67
techniek	380	24
economie	963	13
gezondheidszorg	260	8
<i>BOL niveau 3/4</i>	8.254	21
landbouw	2.216	61
techniek	1.924	23
economie	2.547	17
gezondheidszorg	863	16
gedrag en maatschappij	630	9
<i>BBL niveau 1/2</i>	2.455	12
landbouw	1.138	59
techniek	589	6
economie	354	9
gezondheidszorg	370	8
<i>BBL niveau 3/4</i>	2.219	12
landbouw	673	63
techniek	338	7
economie	488	10
gezondheidszorg	643	9
gedrag en maatschappij	74	7

Tabel 5.1 (vervolg)
Dekkingsgraad per onderwijssoort

Onderwijssoort	Benaderd aantal	Dekking %
HBO ⁶	41.594	76
landbouw	1.725	91
onderwijs	6.644	60
techniek	7.807	80
economie	11.429	75
gezondheidszorg	4.587	76
gedrag en maatschappij	6.758	79

Respons

Zoals uit tabel 5.2 blijkt is de respons het hoogst bij de schoolverlaters van het AVO (54%) en het VBO (51%). Verleden jaar was er bij deze onderwijsniveau's sprake van een aanzienlijke stijging van de respons ten opzichte van het jaar er voor (SIS 2001). Dit werd destijds veroorzaakt door de aanzienlijke inkorting van de vragenlijsten. Deze tendens heeft zich dit jaar gehandhaafd. De responscijfers zijn op een vergelijkbaar hoog niveau gebleven voor beide onderwijsniveau's.

In tegenstelling tot de afgelopen jaren is het laagste responscijfer dit jaar niet te vinden bij BBL niveau 1/2 (36%) maar bij de schoolverlaters van BOL niveau 1/2 (33%). In het algemeen is er sprake van een dalende tendens van de responscijfers ten opzichte van het afgelopen jaar. Dit is met name het geval bij BOL niveau 3/4, HBO en WO. Na een lichte stabilisatie verleden jaar van de daling in de responscijfers binnen het HBO en het WO heeft zich dit jaar deze dalende tendens weer voortgezet. Binnen het HBO ligt het responscijfer momenteel op 39%, voor het WO geldt een respons van 42%. De verschillen tussen de sectoren binnen iedere onderwijssoort zijn met name binnen het WO en BBL niveau 3/4 vrij groot ($\geq 20\%$).

Door middel van een responsanalyse is geprobeerd een beter inzicht te krijgen in de factoren die van invloed zijn op de respons. Aangezien er (per definitie) weinig gegevens bekend zijn over de schoolverlaters die niet gerepondeerd hebben, is de responsanalyse noodzakelijkerwijs beperkt. Er is informatie aanwezig over drie factoren die mogelijk invloed hebben op de respons. Ten eerste is informatie over de gevolgde opleiding van de aangeschreven schoolverlaters aanwezig. Ten tweede is de wijze van verzending van de vragenlijsten bekend. De vragenlijsten kunnen enerzijds centraal door DESAN aan de afgestudeerden worden toegestuurd; anderzijds kunnen de onderwijsinstellingen de vragenlijsten zelf verzenden. Dit laatste noemen we decentrale verzending. Ten derde is de regioverdeling in de steekproef bekend.

6. Exclusief HBO Taal en Cultuur.

Tabel 5.2
 Responspercentage per opleidingssector

Opleidingssector	%
<i>AVO</i>	54
<i>MAVO</i>	55
<i>HAVO</i>	50
<i>VWO</i>	58
<i>VBO</i>	51
<i>IVBO</i>	46
landbouw	55
techniek	48
economie	56
gezondheidszorg	57
<i>BOL niveau 1/2</i>	33
landbouw	39
techniek	22
economie	37
gezondheidszorg	38
<i>BOL niveau 3/4</i>	42
landbouw	46
techniek	41
economie	38
gezondheidszorg	46
gedrag en maatschappij	39
<i>BBL niveau 1/2</i>	36
landbouw	39
techniek	33
economie	33
gezondheidszorg	35
<i>BBL niveau 3/4</i>	38
landbouw	47
techniek	27
economie	36
gezondheidszorg	36
gedrag en maatschappij	40
<i>HBO</i>	39
landbouw	43
onderwijs	36
techniek	38
economie	38
gezondheidszorg	46
gedrag en maatschappij	42
taal en cultuur	42
<i>WO</i>	42
landbouw	54
techniek	48
economie	38
gezondheidszorg	39
gedrag en maatschappij	45
taal en cultuur	40
recht en openbare orde	33
natuurwetenschappen	46

Wellicht geldt dat het responspercentage in de ene regio hoger ligt dan in de andere. Wanneer een bepaalde regio in de loop der jaren een steeds belangrijkere rol is gaan vervullen in de steekproef en als de respons tussen regio's inderdaad verschilt, dan kan dit een verklaring zijn voor veranderingen in de totale respons. Een soortgelijke situatie kan natuurlijk ook gelden voor het opleidingsniveau dat schoolverlaters hebben voltooid. Met behulp van een logistische regressie-analyse is nagegaan wat de invloed is van deze drie factoren op de respons. De resultaten van deze analyse staan weergegeven in tabel 5.3.

Tabel 5.3

De invloed van onderwijssoort, regio en wijze van verzending op respons: logit effecten

Onafhankelijke variabelen	Parameter	Standaardfout
Constante	-0,20**	0,02
Onderwijssoort:		
AVO	0,43**	0,02
VBO	0,15**	0,04
BOL 1/2	-0,63**	0,06
BOL 3/4	0,06	0,03
BBL 1/2	-0,34**	0,05
BBL 3/4	-0,17**	0,05
HBO	-0,22**	0,02
WO	referentiecategorie	
Regio:		
Noord	0,05	0,03
Oost	0,05*	0,02
West	-0,22**	0,02
Zuid	referentiecategorie	
Decentrale verzending	0,15**	0,02
N = 88.628		

* significant op 5%-niveau

** significant op 1%-niveau

De analyse toont dat, gecorrigeerd voor regio en wijze van verzending, schoolverlaters van het AVO en het VBO het vaakst responderen. De schoolverlaters van de kortere beroepsopleidingen responderen relatief gezien het minst vaak: de respons van BOL niveau 1/2 is het laagst, gevolgd door BBL niveau 1/2. Deze bevindingen zijn in overeenstemming met de gegevens uit tabel 5.2. Verder blijkt dat de respons geografisch ongelijkmatig verdeeld is. Met name in het Westen is de respons laag; in het Oosten van het land ligt de respons relatief gezien het hoogst. Verleden meetjaar werd er in de regio Zuid nog het meest gerespondeerd.

Daarnaast blijkt dat decentraal verzenden een hogere respons oplevert ten opzichte van centrale verzending van vragenlijsten. Dit laatste punt kan veroorzaakt worden door verschillende factoren. Zo kan het zijn dat respondenten zich meer betrokken voelen bij de enquête indien ze door de eigen school worden benaderd. Het is echter ook mogelijk dat de

onderwijsinstellingen die de enquête zelf verzenden over betere adressenbestanden beschikken dan de instellingen die dit uitbesteden. Bij deze laatste groep instellingen zal een groter deel van de verstuurde vragenlijsten de schoolverlater nooit bereiken hetgeen uiteraard een lagere respons tot gevolg heeft.

Tijdens de dataverzameling bleek dat bij het HBO en het WO ook dit meetjaar de respons weer iets achter bleef bij de respons van het vorige meetjaar. Bij een nadere analyse van deze cijfers na sluiting van de responsperiode bleek dat dit, behalve met de al jaren toenemende trend van 'enquêtemoetheid' onder de Nederlandse bevolking, met name te maken heeft met de mindere kwaliteit van de aangeleverde adressenbestanden. In vergelijking met verleden jaar is het aantal enquêtes dat onbestelbaar retour is gebleken aanzienlijk toegenomen. Met name in het hoger onderwijs is dit het geval. Hier stegen de onbestelbaar retour enquêtes van 962 verleden jaar naar 3.161 in meetjaar 2003. Deze stijging heeft in belangrijke mate bijgedragen aan de daling van de responscijfers binnen het HBO en het WO.

Tabel 5.4 geeft tot slot een overzicht van de aantallen in 2003 uitgezette en teruggestuurde vragenlijsten. Dit overzicht geeft bovendien enkele redenen weer waarom sommige teruggestuurde vragenlijsten niet geschikt zijn voor verwerking. De belangrijkste reden hiervoor is het ontbreken van een juist adres.

Tabel 5.4

Resultaat dataverzameling in aantallen per onderwijssoort

	AVO	VBO	BOL 1/2	BOL 3/4	BBL 1/2	BBL 3/4	HBO	WO	Totaal
Totaal benaderd	10.324	3.343	1.849	8.254	2.455	2.219	41.594	21.128	91.166
Retour ontvangen	5.753	1.362	866	4.080	1.002	969	18.040	9.851	41.923
- Waarvan geschikt voor verwerking	5.336	1.206	475	3.089	832	788	14.672	8.288	34.686
- Waarvan niet geschikt voor verwerking:									
• onbestelbaar retour	147	51	35	198	84	74	2.081	1.080	3.750
• weigering: anonimiteit of andere reden	5	2	3	4	11	3	48	39	115
• school-/studiejaar verkeerd	88	56	23	56	19	20	838	334	1.434
• geen vitale informatie	94	19	3	4	8	2	106	18	254
• overige redenen	83	28	327 ⁷	729 ⁸	48	82	295	92	1.684

7. Hiervan: 307 door scholen te veel bestelde vragenlijsten.

8. Hiervan: 675 door scholen te veel bestelde vragenlijsten.

6 Opzet dataverzameling meetjaar 2004

Zoals ook al uit paragraaf 5 blijkt zijn de responscijfers de afgelopen jaren gestaag gedaald. Door verschillende maatregelen is binnen het RUBS onderzoek aan deze dalende trend een halt toegeroepen. Dit was met name mogelijk door een aanzienlijke inkorting van de vragenlijsten. Binnen het hoger onderwijs heeft deze vereenvoudiging van de vragenlijst echter minder effect gehad. Ook de andere maatregelen die hier ondernomen zijn (aanpassing van de aanbiedingsbrieven aan afgestudeerden, het benadrukken van het belang van een goed adressenbestand bij de onderwijsinstellingen) hebben niet geleid tot hogere responscijfers.

Om de representativiteit van de data te kunnen blijven garanderen is een minimum responscijfer van (ongeveer) 40% een vereiste. De gemiddelde responscijfers van de HBO- en WO-sectoren liggen hier dicht tegen aan of zelfs onder. Om dit responscijfer van 40% te (blijven) halen heeft het ROA in overleg met DESAN besloten om met ingang van 2004 de gehanteerde aanpak bij de dataverzameling voor de HBO- en WO-Monitor te herzien.

Er zullen geen schriftelijke vragenlijsten meer verstuurd worden naar de afgestudeerden. Ze zullen in eerste instantie per e-mail worden benaderd en verwezen worden naar de website waar men met behulp van een persoonlijke inlogcode de enquête kan invullen. Afgestudeerden van wie geen e-mail adres bekend is, en afgestudeerden die niet op de eerste e-mail verzending gereageerd hebben zullen met een schriftelijke brief benaderd worden. Ook deze laatste groep wordt vervolgens verwezen naar de website.

Deze werkwijze zal een aanzienlijke kostenbesparing met zich meebrengen. Denk hierbij aan minder porto- en drukkosten en aan lagere kosten van data-invoering (gegevens worden door de respondent zelf direct ingevoerd). Deze kostenbesparing zal vervolgens gebruikt worden om een aanvullende telefonische enquête te houden zodat per onderwijsinstelling voor iedere sector een minimaal responspercentage gegarandeerd kan worden van 40%⁹.

7 Besluit

In dit werkdocument is de methodiek beschreven van het *Schoolverlatersinformatiesysteem (SIS)* dat door het ROA in 2003 is uitgevoerd. Naast een overzicht van de opzet van dit onderzoek, de gehanteerde classificaties en de uitgevoerde controles en toegepaste correcties op het databestand, is vooral ingegaan op de dekkingsgraad, de respons en op de nieuwe opzet van de dataverzameling voor het hoger onderwijs in 2004.

De dekkingsgraad is het laagst bij het AVO (11%) en het VBO (8%). Bij het HBO is de dekkingsgraad evenals voorgaande jaren bijzonder hoog namelijk 76%.

De respons is het hoogst onder schoolverlaters van het AVO (54%). Ook het VBO heeft een vergelijkbaar hoog responspercentage (51%). De respons onder de afgestudeerden van BOL

9. Sommige instellingen hadden in het verleden een responspercentage van meer dan 40%. Deze instellingen hebben dan ook een hogere responsgarantie gekregen.

niveau 1/2 is het laagst, namelijk 33%. Daarnaast komt uit de responsanalyse naar voren dat in het Westen van het land het minst vaak wordt gerespondeerd. Het centraal verzenden van de vragenlijsten heeft eveneens een licht negatief effect op de respons.

De dataverzameling binnen het hoger onderwijs zal met ingang van meetjaar 2004 anders plaatsvinden. Er zal geen gebruik meer gemaakt worden van schriftelijke vragenlijsten maar alleen van internet-enquêtering. Door middel van aanvullend telefonische onderzoek kan de respons verhoogd worden zodat de representativiteit van de data gewaarborgd kan blijven.

Bijlage A: Kernvragenlijst

Tabel A.1
Overzicht kernvragen Schoolverlatersinformatiesysteem

Variabele	Opmerking
<i>Algemeen</i>	
Geslacht	
Leeftijd	
Allochtoon	
Toestemming doorgeven gegevens aan school	
<i>Onderwijsloopbaan</i>	
Gevolgde opleiding	
Voltijd- of deeltijdvariant van gevolgde opleiding	HBO/WO
Begindatum gevolgde opleiding	HBO/WO
Einddatum gevolgde opleiding	HBO/WO
Aantal jaren opleiding gevolgd	HAVO/VWO/VBO/BOL/BBL
Opnieuw kiezen van gevolgde opleiding	niet HAVO/VWO
Hoogste vooropleiding	BOL/BBL/HBO/WO
Vervolgopleiding	
Voltijd- of deeltijdvariant van vervolgopleiding	HBO/WO
Vervolgopleiding diploma/gestopt	
Aansluiting vervolgopleiding op gevolgde opleiding	niet HBO/WO
Cursus/bedrijfsopleiding	HBO/WO
Cursus/bedrijfsopleiding totale duur	HBO/WO
Cursus/bedrijfsopleiding aantal uren per week	HBO/WO
<i>Arbeidsmarktintrede</i>	
Maatschappelijke positie op enquêtemoment	
Op moment werkzoekend	HAVO/VWO/VBO/BOL/BBL
Huidige functie begindatum	HBO/WO
Huidige functie werving	HBO/WO
Huidige functie beroep SBC '92	
Huidige functie branche SBI '93	
Huidige functie personeelsomvang bedrijf	HBO/WO
Huidige functie vestigingsplaats bedrijf	
Huidige functie dienstverband	
Huidige functie aanstelling	
Huidige functie vereist opleidingsniveau volgens werkgever	
Huidige functie vereiste opleidingsrichting volgens werkgever	niet bij HAVO/VWO
Huidige functie leidinggeven	
Huidige functie arbeidsuren per week	
Huidige functie bruto maandinkomen	

Tabel A.1 (vervolg)
 Overzicht kernvragen Schoolverlatersinformatiesysteem

Variabele	Opmerking
Huidige functie aansluiting met gevolgde opleiding	niet bij HAVO/WVO
Nevenfuncties	HBO/WO
Nevenfuncties aantal uren per week	HBO/WO
Opleiding-huidige functie: belang van kennis en technieken	BOL/BBL
Opleiding-huidige functie: belang van vaardigheden	BOL/BBL
Opleiding-huidige functie: belang van houdingsaspecten	BOL/BBL
Opleiding-huidige functie: aandacht voor kennis en technieken	BOL/BBL
Opleiding-huidige functie: aandacht voor vaardigheden	BOL/BBL
Opleiding-huidige functie: aandacht voor houdingsaspecten	BOL/BBL

Bijlage B: Schema schoolverlatersonderzoeken

